

REZUMAT

Cuvinte cheie:

Axion, Fecioara Maria, liturgică, muzică bizantină, manuscrise, imnografie, cult, Grigorie Protopsaltul, Macarie Ieromonahul, Anton Pann, psaltichie, analiză, ritm, modulație.

Lucrarea de față intitulată **AXIONUL ÎN LITERATURA PSALTICĂ ROMÂNEASCĂ DIN SEC. XIX-XX**, este structurată în trei părți și vizează repertoriul uneia dintre cele mai importante clase de compoziție ale muzicii bizantine: **axionul**.

Încă din partea introductivă am ținut să amintesc că demersul științific s-a axat numai pe clasa de cântări liturgice numită axion duminical - Cuvine-se cu adevărat..., (cunoscut și cu o altă traducere: Vrednică ești..., sau Cade-se cu adevărat...),. Am făcut această precizare întrucât în cadrul Liturghiilor ortodoxe la praznicele împărătești se cântă și alte axioane, denumite antiaxioane sau axioane praznicare și care au texte diferite referitoare la persoana Mântuitorului Iisus Hristos și a Maicii Domnului. De asemenea la Liturgia Sf. Vasile cel Mare se cântă axioane speciale „*De Tine se bucură*”, „*Din ospățul Stăpânului*” și „*Nu te tângui pentru mine Maică*”. Aceste axioane praznicare sunt cunoscute în literatura psaltică muzicală prin efortul și pricepera marelui traducător și compozitor Macarie Ieromonahul care rămâne o personalitate reprezentativă a redeșteptării culturii noastre de la începutul sec. al – XIX – lea. Axioanele praznicare și cele speciale pot face obiectul altei cercetări științifice.

Studiul de față are la bază cercetarea fondului de manuscrise muzicale românești și românești-grecești din sec. XIX, care conțin axioane, aflate în bibliotecile românești, axându-se în special asupra codicelor din Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Națională Română, Biblioteca Sfântului Sinod, dar și asupra câtorva biblioteci din Mănăstiri cum ar fi: Biblioteca Mănăstirii *Stavropoleos*, Biblioteca Mănăstirii *Lainici*, Biblioteca Mănăstirii *Dintr-un lemn* și Biblioteca Mănăstirii *Jitianu*, Biblioteca Mănăstirii *Clocociov*, Biblioteca Seminarului Teologic Ortodox „Sf. Grigorie Teologul” din Craiova.

Semnificațiile liturgico-muzicale ale Axionului i-au preocupat pe muzicologii acestei clase de cântări din cadrul Sfintei Liturghii: Nicu Moldoveanu, Sebastian Barbu – Bucur, Vasile Stanciu, Nicolae Necula, care au definit Axionul - Αξιον εστιν ωσ αληθωσ, ca fiind un imn închinat Maicii Domnului ce se cântă la Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur, după sfințirea darurilor

de pâine și de vin, după ecfonismul “*mai ales pentru Preasfânta*”. Axionul este format din două părți: “Cuvine-se cu adevărat...” și “Ceea ce ești mai cinstită”. Prima parte este un adaos făcut mai târziu, și anume după sec. al – X – lea, de către călugării atoniți, conform unei legende, o intervenție cerească, ca o parafrază și introducere lămuritoare a textului inițial, iar partea a doua este irmosul cântării a – IX – a din canonul de la Denia din Joia Patimilor, compus de Cosma de Maiuma din sec. al – VIII – lea. Combinate, ele au dat Axionul. El este considerat axionul obișnuit al Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur.

Cercetarea axionului a fost realizată doar pe repertoriul în limba română, în notațiile muzicale hrisantine.

Imnul Axion reprezintă unul dintre cele mai importante producții ale imnografiei bizantine din cadrul Sfintei Liturghii alături de Trisaghion, Heruvic și Chinonic. Introducerea reformei hrisantice în locul notației cucuzeliene coincide cu reluarea procesului de românire început de Filothei sîn Agăi Jipei în sec. XVIII, această acțiune antrenând nume sonore ale muzicii psaltice din sec XIX ca Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Ghelasie Basarabeanu, Dimitrie Suceveanu, ș.a. Au apărut și primele compoziții ale axionului în noua sistimă după cum însuși Anton Pann mărturisește că începuse să românească și să tipărească la București un axion în limba patriei încă din anul 1819, ca director al primei tipografii de muzică psaltică din lume, aflată la acea vreme sub conducerea lui Petre Efesiul.

În evoluția melodiei Axionului, ca și pentru alte categorii muzical-liturgice, în prima jumătate a secolului XIX cântările psaltice românești se înscriau în una din următoarele trei categorii: 1) „traduceri cu păstrarea întocmai a liniei melodice grecești, 2) traduceri cu adaptarea liniei melodice la spiritul limbii române, 3) creații pe texte românești”. Cercetând creația psalticilor români prezenți în manuscrisele din secolul XIX am constatat că la mulți dintre aceștia pot fi urmărite toate cele trei etape întrucât fiecare a fost fidel într-o perioadă incipientă, melodiei originale grecești dar cu timpul, datorită practicii interpretative s-a depărtat mai mult sau mai puțin, căutând topica cea mai firească a frazei românești, iar în final au creat direct în limba română.

Capitolul I al lucrării intitulat *Tradiția liturgică a Axionului* tratează mai întâi ceea ce este necesar de știut în general despre persoana celeia pe care o preacințim prin această frumoasă cântare, adică pe Maica Domnului care este “*mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât Serafimii*”. În subcapitolul *Fecioara Maria – Născătoare de*

Dumnezeu, sunt punctate mai întâi argumente solide în sprijinul calității Fecioarei Maria de Născătoare de Dumnezeu din care Fiul lui Dumnezeu și-a luat trup prin consimțirea ei conștientă. Maica Domnului a fost hotărâtă și aleasă să devină Maica Domnului întrupat. L-a atras pe Creator spre pământ și i-a pus în mișcare mâna Sa creatoare prin viața cu totul neprihănită, prin lepădarea oricărui păcat, lucrarea a toată virtutea, prin sufletul curat, prin trupul ei întru totul înduhovnicit; o dragoste de Dumnezeu nimicind orice pornire necugetată a sufletului; o unire cu Dumnezeu și o apropiere cu Dumnezeu ce exclude orice cugetare. Înainte chiar de pogorârea Sfântului Duh, ea a fost pentru noi ca o mijlocitoare dinaintea lui Dumnezeu, ridicându-și nu numai mâinile spre El, ci oferindu-și viața ca pe o rugăciune.

Prin urmare, Fiul lui Dumnezeu și-a luat un trup din Maica Domnului, cu consimțirea ei conștientă, ca să fie în legătură cu noi. Nașterea din fecioară fără de bărbat, mai presus de fire, este dovada Dumnezeirii Sale, arătând astfel că nu natura este realitatea ultimă, ci El, Care e mai presus de ea și Făcătorul ei. Fecioria Preacuratei este atât un semn al umanității reale, create, cât și al Dumnezeirii Logosului, ceea ce demonstrează că Fecioara Maria este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu. Trupul lui Hristos, luat dintr-o fecioară curată, fără de bărbat, nu alterează realitatea umanității Lui, ci-i afirmă divinitatea.

A respinge calitatea ei de Născătoare de Dumnezeu ar însemna a nega însăși înomenirea Cuvântului, a nega ca Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu care s-a întrupat pentru o relație intimă și eternă cu noi, însușindu-și în acest scop și firea noastră în propriul Său iposta divin.

Faptul că ea este Maica lui Dumnezeu Mântuitorul este și motivul pentru care ei îi acordăm nu numai venerare ca sfinților, ci supravenerare (*hyperdulia*). Această supravenerare se arată în mulțimea incomparabil mai mare de rugăciuni adresate ei, în cererea unor ajutoare direct de la ea, în motivarea celor adresate Mântuitorului, prin faptul că S-a născut din ea. Ea are o poziție unică în cultul Bisericii. Ea e deasupra tuturor creaturilor omenești îndumnezeite și a îngerilor, unite în Hristos. Nu e identică cu Dumnezeu și cu Hristos Dumnezeu – Omul. Ea e numai om. Dar e omul ridicat prin harul lui Hristos deasupra tuturor sfinților și mai venerată decât toți, fără să i se aducă închinare ca lui Dumnezeu sau ca lui Hristos. Modelul preacinstirii Maicii Domnului este, în esență, originar din paginile Sfintei Evanghelii, întrucât încă din timpul vieții, ea s-a bucurat din partea creștinilor de toată cinstirea, persoana ei fiind totdeauna asociată în chip firesc cu aceea a dumnezeiescului său Fiou și înconjurată de dragostea și respectul celor din preajma Lui. Apostolii au arătat o mare grijă și credincioșie pentru Maica Domnului,

îndeosebi Evanghelistul Ioan de Dumnezeu Cuvântătorul, care, împlinind voia dumnezeiescului ei Fiu, a luat-o la el și s-a îngrijit de ea ca de o mamă, din clipa când Domnul i-a grăit lui de pe Cruce cuvintele:”Iată mama ta!

Preacinstirea Maicii Domnului în Biserica Ortodoxă se face și prin invocarea ei în rugăciune, zugrăvirea chipului ei în icoane murale sau pe lemn, ținerea sărbătorilor rânduite de Sfânta biserică în cinstea Maicii Domnului, atribuirea numelui Maicii Domnului, Maria, nou-născutelor din familiile creștine ortodoxe.

Invocarea Maicii Domnului în rugăciune se face atât în cadrul cultului public dar și în rugăciunea particulară a credinciosului ortodox.

La cultul public, în ectenii se găsește o cerere specială pentru invocarea Maicii Domnului, la care poporul răspunde:”*Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu, miluiește-ne pre noi!*”. Toate rugăciunile de sfințire a apei, a roadelor pământului și prinoaselor, de binecuvântare a firii înconjurătoare din cultul Bisericii ortodoxe, conțin părți speciale adresate Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Se utilizează în cult stihiri și tropare, canoane și acatiste dedicate Maicii Domnului. De exemplu, la Vecernii, stihira cunoscută sub numele de „Dogmatica” se referă la taina întrupării, slăvind pe Născătoarea de Dumnezeu; la Liti, se aude frumosul tropar „Născătoare de Dumnezeu”, în canoanele de la Utrenii se află un număr de stihiri speciale în cinstea Maicii Domnului, cunoscute sub denumirea „Ale Născătoarei”. Preacinstirea Maicii Domnului este în ortodoxie o formă specială de a lăuda pe Dumnezeu iar profeția Fecioarei Maria – „*Iată, de acum, mă vor ferici toate neamurile!*” (Luca 1, 48) se împlinește în mulțimea sărbătorilor închinată ei, a cântărilor liturgice, în mulțimea icoanelor și frescelor purtând chipul ei de Fecioară și Maică, în mulțimea bisericilor de parohie, a mănăstirilor și catedralelor puse sub ocrotirea sa.

În subcapitolul Maica Domnului în imnografia liturgică înțelegem că imnologia poetico-dogmatică închinată Preasfintei Născătoare de Dumnezeu a existat de timpuriu în Biserica și aceasta nu din cauza influențelor păgâne, nici din cauza dezvoltării ei în monahism, ci ca expresia și manifestarea cea mai curată a credinței creștine.

Mulți imnografi precum Sfântul Andrei Criteanul, Sfântul Roman Melodul, Sfântul Cosma de Maiuma sau Sfântul Ioan Damaschin au așezat în cultul Bisericii Răsăritene cântări închinată Maicii Domnului conturând imaginea unei Biserici care încorporează în trupul ei

pleroma eclezială: Dumnezeu Cel în Treime lăudat, Maica Domnului, Sfinții Îngeri, Sfinții și oamenii.

Numărul mare de cântări închinare Maicii Domnului, care îmbracă toate genurile imnografice și stilurile de cântare, presupune gruparea lor după anumite criterii. În slavele dogmatice și axioanele Fecioarei, s-au condensat dogma, adevărul poetic și trăirea religioasă. Tema acestor cântări de o însemnătate deosebită este aceea că Maica Domnului a înnoit firea umană pervertită de păcat, prin ea Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat și ne-a trecut de la moarte la viață. Din dragoste Lui cea multă a sfințit din nou întreaga creație.

Biserica Ortodoxă a umplut slujbele cu cântări menite să cinstească numele Maicii Domnului, care s-a făcut sălaș dumnezeirii. Ortodoxul simte că Maica Domnului îi este alături prin rugăciunile pe care i le aduce atunci când se află în nevoi, dar cea mai presus simțire este dragostea curată și nemăsurată, care se revarsă în inima lui pentru cea care-i mijlocește mântuirea.

O ilustrare plastică o constituie în spiritualitatea românească, colindele de Craciun, centrate pe dogma întrupării, punct de convergență a teotokologiei cu hristologia.

Istoria axionului duminical nu se încadrează decât prea puțin în date sigure. Originea lui începe cu a doua parte a imnului, și anume cu *”Ceea ce ești mai cinstită...”*, care este o compoziție a melodului Cosma de Maiuma și formează irmosul cântării a noua din trioda slujbei Deniei din Joia Mare. După cercetări îndelungate s-a ajuns, se pare, la concluzia că Sfântul Cosma Melodul a împrumutat această exprimare de la Sfântul Efreem Sirul, ale cărui imnuri în cinstea Sfintei Fecioare începeau cu formula *” Mai cinstită decât Heruvimii și fără de asemănare decât toate cetele îngerești”*. Dovada că acest irmos ar fi fost întrebuințat în timpul lui Cosma Melodul în cadrul liturghiei credincioșilor, nu există. Cert este faptul că el a rămas în rânduiala Utreniei, până la momentul întregirii lui oficiale cu prima parte.

Întregirea axionului s-a făcut în mănăstirile Sfântului Munte Athos, iar introducerea lui ca și cântare în cadrul Sfintei Liturghii a fost realizată cel mai probabil spre sfârșitul secolului al X-lea.

Pentru a înțelege însă, geneza Axionului, se impune a se avea în vedere mai întâi, originea și rolul canonului în Biserica de Răsărit, pentru că din corpul unui canon, se pare că s-a născut Axionul.

„Canonul (κανων=regulă, normă)”, așa cum este definit în Dicționarul de muzică bisericească românească, este un gen de poezie religioasă și de cântare bisericească folosit mai ales la Utrenie, așezat în partea a doua a acestui serviciu divin. Canonul este o formă importantă a poeziei iconografice și dezvoltă în conținutul lui o temă unică: Învierea Mântuitorului sau alte evenimente din viața sa, prea cinstirea Maicii Domnului sau unor sfinți. De aceea, avem Canoanele Învierii, ale Crucii, ale Sfintei Fecioare, ale Sfintei Treimi.

Ca poziție în cadrul Sfintei Liturghii, Axionul face parte din liturghia credincioșilor, înscriindu-se în ultima parte a anaforalei. Axionul duminical a cunoscut cea mai mare răspândire și diversitate a expresiei muzicale. Deși duminical, Axionul este cântat și în celelalte zile ale săptămânii, ori de câte ori se săvârșește Sfânta Liturghie. De obicei, în zilele obișnuite se cântă variante pentru zilele de lucru, caracterizate prin reducerea melismelor specifice jubilației marilor sărbători, folosindu-se un cânt preponderent silabic, mai aproape de cântarea irmologică din care se trage axionul.

Întregul axion este un imn de preamărire a PreaSfintei Născătoare de Dumnezeu, care este mai presus decât toate cetele îngerilor:

Cuvine-se cu adevărat să te fericim, Născătoare de Dumnezeu, cea pururi fericită și prea nevinovată și Maica Dumnezeului nostru. Ceea ce ești mai cinstită decât Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât Serafimii; care, fără stricăciune pe Dumnezeu Cuvântul ai născut, pe tine, cea cu adevărat Născătoare de Dumnezeu, te mărim ”.

Textul Axionului are în expresia lui o frântură din imnurile bizantine triumfale, amintind de măreția imperială pe care Maica Domnului o merită pe deplin, fiind “Împărăteasa “ noastră cea bună.

Capitolul al II-lea al lucrării intitulat *Tradiția muzicală a Axionului duminical* pune în valoare clasele de codice, tipologia dispunerii axionului în manuscrisele psaltice, oferind o imagine coerentă a tuturor compozitorilor care s-au preocupat de repertoriul Vohodului Mare în perioada bizantină.

Cercetând atât lucrările compozitorilor, cât și cele anonime existente în manuscrisele studiate, remarcăm faptul că acestea cuprind axioane ale celor mai reprezentativi protopsalți bizantini, greci și români, dar și anumiți compozitori de axioane mai puțin cunoscuți în istoriografia muzicală. Sunt și axioane care sunt în anonim sau cu probabilitate atribuite unui anume compozitor. Întru-cât ne ocupăm numai de Axionul duminical Cuvine-se cu

adevărat/Vrednică ești/Cade-se cu adevărat, compuse în notație hrisantică, putem spune că primele axioane au fost traduse și compuse de Macarie Ieromonahul, Anton Pann și Ghelasie Basarabeanu. Axioane au compus și ceilalți protopsalți cunoscuți ai secolelor de care ne ocupăm de la Nectarie Schimonahul, Nectarie Frimu, Iosif Naniescu, Varlaam Protosinghelul, Emanuel și Ioan Zmeu, ș. a., cei mai renumiți maeștrii compozitori și interpreți ai sec. XIX, până la I.P. Pasărea, Sebastian Barbu Bucur și Nicu Moldoveanu în sec. XX.

De asemenea, am descoperit și Axioane compuse de autori greci cum ar fi Grigorie Protopsaltul, Dionisie Fotino, Hristodor Gheorghiu, și alții anonimi, axioane traduse în românește de Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Ghelasie Basarabeanu, Iosif Naniescu, Nectarie Protopsaltul, ș. a. Dacă la celelalte forme muzicale liturgice, cum ar fi Heruvicul, Chinonicul, Polieleul, Doxologiile, ș.a., este specificat atât autorul grec cât și traducătorul român, la Axion foarte rar am întâlnit nominalizarea autorului sau a traducătorului. În multe manuscrise copistul, cel mult nota că este o traducere din grecește fără să amintească cine a tradus și pe cine.

Din cele peste 350 de manuscrise cercetate am descoperit 292 de Axioane duminicale românești, alcătuite în notație hrisantică, pe toate cele opt moduri bizantine. Unele din aceste creații sunt de o deosebită frumusețe melodică, adevărate capodopere artistice pe care mulți dintre psalții vremurilor noastre le îndrăgesc și acum și pe care le interpretează în cultul liturgic la Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur. Aceste axioane erau preferate și atunci ca și acum prin faptul că le găsim în foarte multe manuscrise. Un astfel de exemplu este axionul compus de Macarie Ieromonahul în glasul 3 agem sirian, prezent în 46 de manuscrise muzicale din peste 350 cercetate. Deasemenea tot un axion al lui Macarie alcătuit în glasul 5 este prezent în 48 de manuscrise.

Glasurile cele mai folosite în repertoriul imnului axion din manuscrisele studiate sunt: glasul 8 (64 axioane), glasul 5 (59), glasul 1 (43 axioane), glasul 7 varis (26 axioane), glasul 6 (35 axioane), glasul 4 (21 axioane), glasul 3 (16 axioane), glasul 2 (31 axioane). Din numărul total de compoziții descoperite 20 sunt traduceri după protopsalții greci, 210 sunt creații care aparțin compozitorilor români, la care se mai adaugă 65 de creații ale autorilor anonimi.

În acest capitol prezentarea Axioanelor s-a făcut după autori, în ordinea perioadei în care ei au activat, pe glasuri, prezentându-se incipitul fiecărui Axion pentru recunoașterea mai ușoară a cântării respective precum și transcrierea lui în notație guidonică sau pe portativ, urmând ca datele codicologice ale manuscrisului, data sigură estimată a caligrafierii manuscrisului, numărul

de file sau de pagini, fila sau pagina unde se găsește Axionul, numele copistului (copiștilor) sau al autorului identificat după criterii general acceptate, să fie prezentate în tabelul alăturat.

Pentru a observa cât mai bine circulația imnului axion în manuscrisele psaltice românești din fondul bibliotecilor cercetate, am alcătuit un tabel sinoptic al axioanelor pe compozitori în ordine cronologică (compozitori greci și români), ordinea ehurilor, denumirea axionului precum și sursele manuscriselor din biblioteci și a tipăriturilor existente, iar un alt tabel conține numărul total de axioane organizate pe ehuri.

În cele două secole studiate, cea mai importantă clasă de manuscrise rămâne *Antologhionul*, urmând *Liturghierul*, *Heruvico-Chinonicarul*, ș.a., dar, am întâlnit axioane și în *Miscelanele*. *Antologhionul* cuprinde cele mai importante creații ale ritualului bizantin și, mai ales, repertoriul muzical al celei mai importante taine din cele șapte – Sfânta Liturghie. Acest tip de colecție a constituit elementul fundamental, făcând ca *Antologia* să fie principalul obiectiv al copiștilor din acea vreme.

Dacă la începutul sec. al XIX-lea era vorba mai mult de traduceri ale unor cântări grecești, spre sfârșitul acestuia Axioanele țin cont tot mai mult de legile fonetice ale limbii române.

În Capitolul al III-lea intitulat *Analiza muzicală a unor axioane reprezentative din sec. XIX-XX*, ne-am propus să analizăm, printr-o atentă selecție, șase axioane reprezentative, pe glasuri diferite, având autori diferiți. Trebuie amintit faptul că, spre deosebire de celelalte imne din cultul liturgic în care este specificat foarte clar, de către copist, în manuscris, numele autorului grec cât și al traducătorului român, cum găsim la Polielee, Doxologii, Heruvico și Chinonice, în cazul de față ne-am confruntat cu această problemă de a nu ști cui aparține varianta în original și deasemenea numele traducătorului de origine română. O altă problemă pe care am întâlnit-o este și aceea de a ști numele autorului grec cât și al celui care a tradus în românește (ex. Axioanele compuse de Dionisie Fotino și traduse de Anton Pann), însă neavând acces la varianta originală în limba greacă nu am putut aborda o analiză comparativă a tuturor creațiilor alese spre analiză. Foarte rar am găsit manuscrise și tipărituri în care se specifică numele atât al autorului variantei originale cât și al traducătorului, așa cum am descoperit o variantă a unui Axion, ehul II plagal, alcătuit de Grigorie Protosaltul și tradus de Amfilohie Iordănescu.

În analiza muzicală am pus accentul pe modul în care se reflectă în opera autorilor tradiția muzicii bizantine, delimitând structurile muzicale ale ehurilor, potrivit teoriei muzicii bizantine și odată cu acestea modulațiile. Unul dintre cele mai importante lucruri de urmărit a fost

perfecta îmbinare a textului cu melodia care își are rolul de a sprijini și de a scoate în relief sensul textului pentru ca acesta să poată pătrunde cu ușurință în mințile și inimile oamenilor. Raportul dintre melodie și text în compoziții era privit din perspectivă dublă: reflectarea muzicalității limbii în melodie și concordanța între text și melodie. În acest sens am împărțit axioamele în fraze pentru a putea scoate în evidență legătura în rugăciune a liniei melodice cu textul liturgic.

Parcursul analitic a avut în vedere următoarele aspecte: **analiza textului** (delimitarea textului după cadențe), **ethosul glasului, scara glasului, melodia** - originea melodiei (traducere - „românire” sau creație originală), ambitusul melodic (vom lua în considerare intervalele începând cu terța), punctul culminant, intervale și microtonii, prezența și rolul Țoralelor, modulația; aplicarea metodei comparate pentru surprinderea unor elemente morfologice diferite; aspecte ale liniei modale configurative; caracteristici modale specifice – sunete pilon; modulația după criteriul contextului modal (modulație pasageră sau pasaj modulatoriu autentic); **ritmul, tempoul și agogica** - formule ritmico-melodice șablon; formule ritmico-melodice atipice; punctuația variată: (cezuri, cadențe, cadențe atipice);

Am ales pentru analiza muzicală șase axioame dintre care două aparțin lui Grigorie Protopsaltul: Axion glas 6 tradus de Amfilohie Iordănescu (analiză comparativă) și glas 8 tradus de Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Ghelasie Basarabeanu, Iosif Naniescu, Oprea Demetrescu și două variante semnate anonim (analiză comparativă). Următoarele axioame propuse pentru analiză sunt compuse de Nectarie Protopsaltul (gl. 1), Macarie Ieromonahul (gl. 3, agem sirian), Anton Pann (gl. 5), Macarie Ieromonahul (gl. 7).

În notele bibliografice am enumerat și circulația axioanelor analizate în sursele manuscrise folosite în elaborarea capitolului al doilea al acestei teze și anume: Biblioteca Academiei Române (B.A.R.) și Biblioteca Sfântului Sinod (B.S.S.), Biblioteca Mănăstirii Stavropoleos (B.M.S.), Biblioteca Națională Română (B.N.R.), Biblioteca Mănăstirii Lainici (B.M.L.), Biblioteca Mănăstirii Dintr-un Lemn (B.M.D.L.), Biblioteca Seminarului Craiova (B.S.C.), precum și în tipăriturile existente.